

Yûnus Emre *Dîvânı*'nda Hz. Âdem'in Yaratılışı Etrafında Gelişen Bir Anlatı Üzerine

Öz: Anadolu'da Türkçe edebiyatın öncülerinden Yûnus Emre'nin (ö. 720/1320[?]) şat-hiyyat tarzındaki şiirleri şerh edilmiş ise de bir bütün olarak şiirleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapıldığını ve Yûnus Emre'nin şiir dünyasının ve bu dünyadaki kültür öğelerinin tamamiyle anlaşıldığını söylemek mümkün değildir. Bu makalede bu duruma örnek teşkil eden ve Yûnus Emre'nin "Çalap adem cismini topraktan var eyledi / Şeytan geldi gördi anı tapmağa ar eyledi" dizeleriyle başlayan şiirinde geçen bir anlatıya dikkat çekilecek ve metne dair küçük okuma önerilerinde bulunulacaktır. Hz. Âdem'in yaratılışı ve sonrasında şeytanın âsî olup Hz. Âdem'e tuzak kurması çevresinde gelişen anlatı atın ve köpeğin yaratılışına da değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yûnus Emre, Divan, Şeytan, Atlar, Köpek.

Abdullah
UĞUR

On A Narrative in Yûnus Emre's *Dîvân*

Abstract: Even though some poems of Yûnus Emre -one of the first main figures of the Anatolian literature- written in shatahat style were examined, it is not possible to say that all of his works were looked closely and cultural elements of it is fully understood. In this article I will focus on a narrative in one of his ghazels starting with the lines "Çalap adem cismini topraktan var eyledi / Şeytan geldi gördi anı tapmağa ar eyledi" will be highlighted and small reading suggestions will be made about the text. The narrative that develops around the creation of Adam and the devil's rebellion and then setting a trap for Adam also refers to the creation of the horse and the dog.

Keywords: Yûnus Emre, Dîvân, Satan, Horses, Dog.

* Arş. Gör. Dr. Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı. E-Posta gumrah yazılar@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5165-7462>

Giriş

Anadolu'da Türk edebiyatının kurucu isimlerinden olan Yûnus Emre'nin hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Elimizde *Dîvân* ve *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserleri bulunan Yûnus Emre'nin, Moğol baskısı altında bulunan Anadolu'da çiftçilik ile uğraştığı, buğday almak için geldiği Tapduk Emre'nin dergâhında önce buğday sonra nefesi tercih ederek derviş olduğu vb. menkıbelerle karışık bilgiler bulunmaktadır. Zaman zaman hayatı hakkındaki bilgiler Âşık Yûnus, Emrem Yûnus gibi diğer şairlerle de karıştırılmıştır. 720/1320'den sonra vefat ettiği düşünülen şairin adına Anadolu'nun birçok şehrinde türbe ve makamları da bulunmaktadır.¹

Yûnus Emre *Dîvânı*'nda Bir Anlatı

Bu makaleye konu olan anlatı Yûnus Emre'nin "Çalap âdem cismini topraktan vâr eyledi/Şeytan geldi gördü anı tapmağa âr eyledi" beyti ile başlayan uzunca bir gazelinin ilk kısmıdır. Gazel Osmanlı döneminde yapılmış Yûnus Emre *Dîvânı* baskılarında bulunmaz.² Latin harfli ilk neşir olan Burhan Toprak'ın neşirinde de yoktur.³ Gazel karşımıza ilk kez Abdülbaki Gölpınarlı'nın Ahmet Halit Kitabevin-den yaptığı 1943 tarihli neşirde çıkar. Fakat bu neşirde gazele numara verilmediği yahut bir baskı hatasından kaynaklı numara çıkmadığı için gazel, kendinden önce gelen aynı redife sahip gazelin devamı gibi görünmektedir.⁴ Takip eden

- 1 Bu makalede aynı bilgileri tekrar etmemek için Yûnus Emre'nin hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmemiştir. Bu konuda şu eserlere müracaat edilebilir: Abdülbaki Gölpınarlı, *Yûnus Emre Divanı -Metinler, Sözlük, Açıklama-*, (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943); Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, (İstanbul: H Yayınları, 2020) 5. bs.; Mustafa Tatçı, "Yûnus Emre", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, erişim tarihi: 1.09.2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre>. Beşir Ayvazoğlu'nun Cumhuriyet dönemi Yûnus Emre algısı üzerine yazdığı eseri de oldukça mühimdir: Beşir Ayvazoğlu, *Yûnus Ne Hoş Demişsin: Cumhuriyet Sonrası Yûnus Emre Yorumları*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014). Aynı şekilde Osmanlı'da Yûnus Emre algısı/düşüncesi üzerine de bir çalışma yapılması elzemdir. Sezai Karakoç'un bir sanatkâr inceliğiyle yazdığı Yûnus Emre kitabı da akademik bir yayın olmamakla birlikte Sezai Bey'in ancak bir şairin yakalayabileceği ince tespitlerini ihtiva etmesi bakımından önemlidir ve dikkatlerden kaçmamalıdır: Sezai Karakoç, *Yûnus Emre*, (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1965).
- 2 Yûnus Emre *Dîvânı* Osmanlı döneminde dört kez basılmıştır. Mehmed Hâlid [Bayrı], "Yûnus Emre Dîvânı Yeni Tab'ı Münâsebetiyle", *Dergâh*, cilt: (4) 38, (05 Teşrinisani 1338): 22-23. Taş baskı nüshalar incelendiğinde şiiirlerin Yûnus Emre'ye değil Âşık Yûnus(lar)'a ait olduğu açıkça görülür.
- 3 *Yûnus Emre Divanı*, haz. Burhan Toprak, (Yy: ts.).
- 4 Abdülbaki Gölpınarlı, *Yûnus Emre*, 1943, 125-127. Gazel LI ile numaralandırılması gerekirken

yayınlarında Gölpinarlı'nın 1965 tarihli ikinci neşrinde 175 numarada,⁵ Mustafa Tatçı'nın neşrinde 356 numarada,⁶ İdris Nebi Uysal'ın neşrinde 37 numaradadır.⁷ Gazel, Hz. Âdem'in yaratılışı ve şeytanın ona haset etmesi sonucunda başına gelenleri ve Hz. Musa'nın Tur Dağı'na çıkarken şeytan ile karşılaşması ve aralarında geçen diyalogu anlatan iki kısma ayrılabilir. Bu iki ayrı anlatı geçiş beyti ile birbirine bağlanır. Gazelin ilk anlatısını oluşturan beyitler Gölpinarlı neşrinde şöyledir:

- 1 Çalap Âdem cismini topraktan var eyledi
Şeytan geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi
- 2 Aydur ben oddan nurdan ol bir avuç topraktan
Bilmedi kim Âdem'ün bătınına bakmadı
- 3 Bilmedi kim Âdem'ün bătınına bakmadı
Bilmedi ki Âdem'i halka server eyledi
- 4 Kırık yıl kalıbı yatdı **adı** âlemi tutdı
Gör Şeytân'ı buğzından ne fitneler eyledi
- 5 Âdem toprak yatmışdı **at** âlemi tutmuşdı
Fikrine bak İblis'ün yani hüner eyledi
- 6 Ol yürüyen atları sürdi Âdem üstine
Âdem'e mekreyleyüp yani zafer eyledi
- 7 Âdem'ün göbeğinden Çalab yaratdı **anı**
Vaf diyüp turigeldi **anlar** güzer eyledi⁸

Mustafa Tatçı'nın neşrinde ise ilgili anlatının bulunduğu beyitler şöyle verilmiştir:

"Biz bizi bilmez idük bizi kendüden eyledi/ Aşkâre kıldı bizi kendüy pinhan eyledi." beyitiyle başlayan gazelin devamı gibi görünmektedir.

- 5 Abdülbaki Gölpinarlı, *Yünus Emre Risâlat al-Nushiyya ve Divân*, (İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, 1965), 134-135. Gazel 25 beyitten müteşekkildir.
- 6 Mustafa Tatçı, *Yünus Emre*, 438-439. Gazel 25 beyitten müteşekkildir.
- 7 İdris Nebi Uysal, *Yünus Emre Divanı Karaman Nüshası*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2014), 191-193. Gazel 23 beyitten müteşekkildir.
- 8 Kalın vurgular bana ait. Gölpinarlı, *Yünus Emre*, 1943, 126-127. Gölpinarlı, *Yünus Emre*, 1965, 134-135; Gölpinarlı'nın nüsha farklarını gösterdiği 1943 neşrinde işaret ettiğimiz kelimeler için herhangi bir fark girilmemiştir.

- 1- Çalap Âdem cismini topraktan vâd eyledi
Şeytân geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi
- 2- Eydür ben oddan nûrdan ol bir avuç topraktan
Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi
- 3- Zâhir gördi Âdem'ün bâtınına bakmadı
Bilmedi kim Âdem'i halka server eyledi
- 4- Kırk yıl kalıbı yatdı **adı** âlemi tutdı
Gör şeytanı bugzından ne fitneler eyledi
- 5- Âdem toprak yatmışıdı **at** âlemi dutmuşıdı
Fikrine bak İblis'ün yani hüner eyledi
- 6- Ol yüriyen atları sürdi Âdem üstine
Âdem'e mekr irgürüp yani zafer eyledi
- 7- Âdem'ün göbeğinden Çalap yaratdı **anı**
Vaff diyüp turı geldi **anlar** güzer eyledi⁹

Hem Gölpinarlı'nın hem de Tatçı'nın son beyitte "anı" ve "anlar" şeklinde okuduğu kelimeler bu zamirlerin neye işaret ettiği belirli olmadığı için anlamsızdır. Beyti bu hâliyle günümüz Türkçesi'ne şöyle çevirebiliriz: "Allah, [Hz.] Âdem'in göbeğinden *onu* yarattı [ve o] vaff diyip kalkınca *onlar* geçip gittiler." Bu anlamsızlığı gidermek için İdris Nebi Uysal'ın hazırladığı Karaman nüshasına başvurmak gerekmektedir. Uysal'ın neşrinde gazelin ilgili beyitleri şöyledir:

- 1- çalap âdem cismini toprağdan var eyledi
şeytân geldi gördi anı tapmağa ar eyledi
- 2- zâhirin gördi âdemün bâtınına bakmadı
bilmedi kim âdemün için güher eyledi
- 3- **âdem** toprak yatmış-ıdı **at** dünyâyı tutmuş-ıdı
fıkr-ile gör iblisi ya' nî **hüner eyledi**
- 4- ol yüriyen atları sürdi **âdem üstine**
âdeme mekr ergürüp ya' nî zafer eyledi
- 5- âdemün **göbeğinden çalap** yaratdı **iti**
vaf deyü turdı **ürdi** kaçdı güzer eyledi¹⁰

9 Tatçı, *Yûnus Emre*, 438.

10 Uysal, *Yûnus Emre*, 191-193.

Gölpınarlı ve Tatçı'nın son beyitte *anı* (onu) olarak okuduğu kelimeyi Uysal *iti* şeklinde okumuştur. Tabii ki bu durum Uysal'ın tercihi değildir. Önceden de belirttiği üzere sadece Karaman nüshasının kullanıldığı bir yayın olduğu için Uysal nüshada gördüğü şekliyle beyti imlâ etmiştir. Bu üç neşirden yola çıkarak gazelde geçen anlatıyı günümüz Türkçesine genel manada çevirirsek şöyle bir tablo ortaya çıkar:

Hız. Âdem henüz toprak hâlinde yatarken şeytan onun zâhirini görmüş ve fakat bânınını bilmediği/görmediği için ona haset eylemiştir. Bu sebeple dünyayı dolduran atları Hız. Âdem'in üzerine sürerek henüz daha toprak hâlinde iken onu ezme ister. Allah, Hız. Âdem'in göbeğinden köpeği/*iti* yaratır ve köpek *vaf* diyerek yani haylayarak ayağa kalkınca atlar¹¹ kaçarlar.

Ortaya anlamlı bir anlatı çıkmış gibidir. Peki, bu kelimeleri tercih etmemiz salt metinsel anlamı doğrulamak için midir? Yoksa bu anlatının izini sürmek, başka metinlerle onu bağlamak mümkün müdür? Daha açık bir ifadeyle Yûnus Emre'nin bu gazelindeki anlatının temelleri nelerdir? Hız. Âdem'den önce atlar âlemi tutmuş mudur? Hız. Âdem'in göbeğinden köpeğin yaratılmasının kaynağı nedir?

Bu sorulara cevap verirken unutulmaması gereken nokta Klasik Türk Edebiyatı'nın oldukça kanonik bir yapı arz ettiği ve bu kanonik yapının dışına çıkmanın çok da hoş karşılanmadığıdır. Yani Yûnus Emre'nin bu anlatıları bir imaj olarak yaratması sözkonusu değildir. Bunların mutlaka bir kaynağı ve göndermesi olması gerekir. Hız. Âdem'in henüz toprak olup yatar iken şeytanın onu görmesi ve haset etmesi Klasik Türk Edebiyatı'nda kısas-ı enbiyâ yazımına kaynaklık eden Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) ve Kisâî'nin (ö. 189/804) eserlerinde¹² ve onlardan yapılan çevirilerde zikredilmektedir:

“Pes İblis geçerken anı gördi eyitdi hay ne iş için yaradıldun pes eli birle urdı gördi içi müveccef ağzından girdi dübürinden öt çıktı. Pes gendü birle bile olan feriştelere eyitdi işbu bir halkdur içi kovuk bunun dölekligi olmaya andan eyitdi iy feriştelere eger işbu sizün üzerünüze artuk gelüp ululuk kılursa nidesiz feriştelere eyittiler muṭî' u rabbunâ ya 'nî tanrı buyruğuna muṭî' üz İblis görñli içinde eyitdi eger benüm üstüme ulu olursa ben buña 'âşî olam...”¹³

11 Uysal'ın “Vaf deyü türdi ürđi kaçdı güzer eyledi” şeklinde okuduğu mısrayı Gölpınarlı ve Tatçı “Vaff diyüp turı geldi **anlar** güzer eyledi” şeklinde okumuştur. Bu neşirlerin de yardımıyla mısra “Vaf deyü türdi ürđi **atlar** güzer eyledi” şeklinde okunursa anlamlı olur.

12 İbn İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es-Sa'lebi, *Kitâbu Kasasü'l-enbiyâ*, (Kahire: el-Matbaatü'l-Behiyye, 1301), 30-32; Ebü'l-Hasan Ali b. Hamza b. Abdullah Kisâî, *Kisasü'l-enbiyâ*, neşr. Isaac Eisenberg, (Leiden: E.J. Brill, 1922), 33-34.

13 *Kisas-ı Enbiya* (Metin, Sözlük, Dizin, Notlar), haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir, Murat Küçük, (Ankara: TDK Yayınları, 2013), 85.

Hız. Âdem'in son mahlûk olduğu birçok tefsirde geçmektedir.¹⁴ Allah önce nebatatı, hayvanatı, maadinı ila ahir... diğer varlıkları yaratıktan sonra en son mahluk olarak insanı yaratır. Şeytanın mekri hakkında bir bilgi vermemekle birlikte atların Hz. Âdem'den önce yaratıldığına ve yeryüzünde olduklarına dair bilgi *Baytar-nâme*'de bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesine ait bu metinde yeryüzünde melekler var iken Allah'ın cenûb yelinden atları yarattığı ve meleklerin de yeryüzünü bize vermişken niçin bunları yarattın diye şikâyetle buldukları anlatılıyor. Buradan atların henüz Hz. Âdem yaratılmamışken yeryüzünde olduğunu (âlemi tuttuğunu) öğrenmiş oluyoruz.

Ve eydür kim atı Tanrı te'âlâ cenûb yilinden yaratdı. Ve didi kim benüm dostlaruma 'izzet olğıl ve düşmenlerüme kahr olğıl. Ve ehl-i tã'atüme cemâl olğıl. Ve bu sözleri cenûb yiline didi. Ve andan bir kâbzâ aldı anı [andan] at[ı] yaratdı. Ve didi kim [6ª] Saña feres ad virdüm. Ve seni 'aziz kıldum. Ve 'izzeti senüñ alnuñ saçına bağladum. Ve ğanîmeti senüñ arkaña yükledüm. Ve ayrık cānavarlardan senüñ rızkuñı bol eyledüm. Uçurdum seni k̄anadsız. Ve kaçmağa ve k̄ovmağa ve taleb k̄abil eyledüm. Ve arħañı menzil eyledüm benüm tesbîħ ve tehlil ehli k̄ullaruma. Rivâyetdür ki her tesbîħ ve tehlil kim ata binen kişi diye at işidür. Ol daħı tesbîħ ider. Egerçe anuñ tesbîħini binen kişi işitmez. Ve ol vaħtde kim Tanrı te'âlâ atı yaratdı anı firîşteler gördiler kim "Yâ Rabbî biz senüñ k̄ulunuz 'ibâdet iderüz temcîd ve tesbîħe meşğülüz bu nedür kim yiryüzin bize virmişken bunları yaratduñ?" Pes Hâk Te'âlâ anlaruñ arasında melâ'ike yaratdı kim boyunları deve boynı gibi. Pes anlar anı gördiler at-ıla üns dutdılar. Andan şonra Âdem 'aleyhi's-selâm[ı] yaratdı. Ve Âdem diyü ad virdi."¹⁵

Şeytanın atları kandırması hakkındaki bilgiyi ise Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Bedru'd-dîn el-'Aynî'nin (ö. 855/1451), *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* isimli eserinde bulmak mümkündür. El-'Aynî melâikenin köpek bulunan evden imtina etmesiyle ilgili olarak hocalarından şöyle bir şey işittiğini belirtmiştir:

14 İbnü'l-Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed Bağdâdi, *Zâdü'l-mesir fi 'ilmi't-tefsir*, thk. Abdürezzak Mehdî, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 1422/2001), c.II, 127.

15 Mesut Şen, *Haza Kitabu Baytarname (Tenkidli Metin)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 9. Burada attan sonra Âdem'in yaratılması atın insana en yakın mahlukat olmasıyla ilgilidir. Bir Yünus Emre sözlüğü olma iddiasındaki çalışmasında Nurettin Albayrak da "at" kelimesini madde başı yapmış fakat çok genel geçer bilgiler vermiş, Yünus Emre'nin bu anlatısına da değinmemiştir. Nurettin Albayrak, *Gönül Çalabın Tahtı*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), 137.

"...ki köpek şeytânın tükürüğünden yaratılmıştır. Âdem aleyhisselâm sırt üstü yatan bir cesed halinde iken şeytan gelip onu gördü ve sonra atları topladı - **o vakit atlar yeryüzünün sakinleri idi**- ve onlara dedi ki Allah Te'âlâ garip bir mahlûk yarattı. Onu yeryüzüne ve yeryüzündekilere malik kılmak ister. O oraya hâkim olduğu vakit sizi boyunduruğu altına alıp zelim kılar. Hadi gidip onu tepeleyelim ve ondan kurtulalım. Böylelikle şeytânın önderliğinde Âdem'in cesedine yaklaştıklarında Şeytân Âdem'e doğru tükürdü. Tükürüğü saçıldı ve Allâh Te'âlâ o saçılan tükürükten köpekleri yarattı. Köpekler atlara saldırıp havladı. Bunun üzerine atlar dağılıp kaçtı. İşte o vakitten beri köpekler âdemoğullarıyla ünsiyet peydâ eyledi, melekler ise şeytânın tükürüğünden yaratıldıkları için köpeklerden nefret etti."¹⁶

El-'Aynî'nin bu rivayeti Yûnus Emre'nin gazelinde geçen anlatıyı tamamen açıklığa kavuşturuyor. Fakat "Âdem'in göbeğinden Çalap yarattı iti" mısraının tam karşılığını İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirinden bulabiliyoruz. Bursevî, Bakara suresi otuzuncu ayetin tefsirinde konu hakkında şu bilgileri verir:

"...İblis ağzında topladığı tükürüğünü Âdem'in üzerine tükürdü. Tükürük Âdem'in göbeği üzerine geldi. Allah Teâlâ Cebrâil'e İblis'in tükürüğünü Âdem'in karnından almasını emir buyurdu. Cebrâil'in eliyle tükürüğü almasından göbek çukuru meydana geldi. Allah, İblis'in tükürüğü ile Âdem'in çamurundan oluşan karışımından köpeği yarattı. Bu yüzden köpeğin üç hasleti vardır. Âdemoğlu ile ünsiyeti sever. Çünkü onun torğağındandır. Gecelerin büyük kısmında uyanık bulunur. Çünkü Cibril'in dokunmasıyla halkolunmuştur. İnsan ve diğer yaratıkları ısırır. Çünkü İblis'in tükürüğündendir. Köpekte hıyanet asla yoktur"¹⁷

16 Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Bedru'd-dîn el-'Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Ebi'l-münzir Hâlid b. İbrâhîm el-Mısırî, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 505-506. Sadece köpeğin şeytanın tükürüğünden yaratılışı üzerine daha erken tarihli bilgiyi Şii hadis literatürünün muteber saydığı alimlerinden Şeyh Sadûk'un (ö. 381/991) *İlelûş-şerâi'* adlı eserinde Hz. Peygamber'e dayandırarak aktardığı bir hadiste de bulmak mümkündür. 'Allâme eş-Şeyh es-Sadûk, *Selû ehle'l-beyt 'İlelûş-şerâi'*, (Beyrut: Dârü'l-Murtazâ, 2006), 485.

17 İsmail Hakkı Bursevî, İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 92-98; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Kur'an Meâli ve Tefsiri*, trc. Hasan Kâmil Yılmaz vd., (İstanbul: Erkam Yayınları, 2008), 1: 303. Aynı şekilde Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi (ö. 1202/1788) de köpekler hakkında yazmış olduğu bir risâlede köpeğin yarıtlılışından şöyle bahseder: "Kelb fi'l-aşl vücûd-ı Âdemî çamurundan vücûd buldı. Başıyyeden hurma halkı olduğu gibi. Ve icmâl-i hâl budur ki kâlib-ı Âdemî henüz nefû-ı rûh vukû'ından aqdem cennetde şüret-i istilkâda mütehaccir iken üstâd-ı ferîşteğân olan 'Azâzil gelüp her tarafına vulûc ve hüruc eyleyüp levh-i mahfûzda muhtâlî' olduğu kerâmâtın bu kâlib hakkında vukû'ına hâsed ve

Görüldüğü üzere Yûnus Emre'nin gazelindeki bu anlatı İslam düşüncesi içerisinde kendisine başka metinlerde de yer bulmuştur. Bu bakımdan Yûnus'un gazelini hem kaynaklardan hareketle düzeltmek mümkündür hem de bu yapılarak Yûnus'un şiir dünyasına ve kaynaklarına nüfuz edilebilir. Bu bağlamda Yûnus'un şiirlerinde görülen öğelerin sözlü kültürden mi beslendiği yoksa Yûnus'un bu bilgileri düzenli bir tahsil sonucu mu elde ettiği de tartışmaya açıktır.

Sonuç

Bir metin üzerine yapılan tenkitli neşir uğraşısı hiç bitmeyen bir iştir. Her neşir yeni imkânlar doğrultusunda metne farklı açılımlar sağlayabilir. Bu bakımdan Yûnus Emre *Dîvânı'nı* bir bütün olarak olmasa bile tekrar be tekrar ele almak, üzerinde düşünmek gerekmektedir. Ayrıca Yûnus Emre'nin şiirlerinde maddî kültürün ve dinî öğelerin incelenmesi bize Klasik Türk Edebiyatının henüz belirli bir düzene oturmamış olduğu bir zamandaki zenginliği daha açık bir şekilde gösterecektir. Bu anlatının sonraki dönem şairleri tarafından tekrar konu edilmediği, edilmediyse niçin unutulduğu, dolaşımda olan bilgilerin ne zaman ve nasıl değiştiği gibi sorulara cevap aramak Klasik Türk Edebiyatının yararına olacaktır.

kemâl-i gayzından nâşi içi boşdur hâyırı yokdur diyüp ilkâ-yı buzağ eyledikde nişî kılab mağhaline sâkıf oldu. Cebrâil 'aleyhîs-selâm kanadının bir yüni ile bıcağ gibi ayırıp tarh eyledikde köpek mağhall-i peydâ oldu'. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi, *Makâletü'l-mukayye fi hakkı kilâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 625, vr. 186^a. Bursevî'de ve Müstakimzâde'de geçen köpeğin yaratılışına dair anlatıya benzer bir metni Altay Türkleri'nden derlenen bir yaratılış destanında da bulmak mümkündür. Fakat bu anlatıda köpek sadece henüz ruh üflenmemiş kadın ve erkek cesetlerini korumak için tanrı Ülgen tarafından yaratılmış ve sonrasında şeytan tarafından kandırılmıştır: "Ülgen insanoğlunu yaratırken etlerini topraktan, kemiklerini de taştan yapıp, ona ilk örneğini verdi. Kadını da erkeğin kaburga kemiklerinden meydana getirdi. Fakat bunların ruhu yoktu. Bir ruh bularak bunları canlandırmak lazımdı. Bunun için yola çıktı. Yola çıkmadan önce insanı koruması için tüysüz bir köpek yaratmayı da ihmal etmedi. Az sonra Şeytan Erlik çıkageldi. Köpek, Erlik'i görünce havladı ve insan örneklerinin semtine bile uğratmak istemedi". Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, (Ankara: TTK, 2010), 1: 465.

Burada bir istitrat yaparak şuna da değinmek gerekiyor: Klasik Türk Edebiyatı'nda sıkça kullanılan sevgilinin kuyunu/mahallesini bekleyen köpek, sevgilinin kokusunu/haberini aşığa getiren köpek mecazlarını da bu bakımdan bir kez daha düşünmek gerekir kanaatindeyim. Tabi ki bunu yaparken bütün bir Klasik edebiyatı salt bir tasavvufi zemine çekme ve indirgeme amacı gütmüyorum. Aynı zamanda bu bağlantının her beyit ve her şâir için geçerli olmadığını da farkındayım. Fakat *aşırıyorum* olmayacak örneklerin bulunabileceği kanaatindeyim.

Kaynakça

- 'Allâme eş-Şeyh es-Sadûk. *Selû ehle'l-beyt 'ileluş-şerâi'*. Beyrut: Dârü'l-Murtazâ, 2006.
- Albayrak, Nurettin. *Gönül Çalabın Tahtı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Yünus Ne Hoş Demişsin: Cumhuriyet Sonrası Yünus Emre Yorumları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- [Bayrı], Mehmed Hâlid. "Yünus Emre Dîvânı Yeni Tab'ı Münâsebetiyle". *Dergâh*, (4) 38 (05 Teşrinisani 1338): 22-23.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bursevi. *Rûhu'l-Beyân Kur'an Meâli ve Tefsiri*. trc. Hasan Kâmil Yılmaz vd. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.
- Ebü'l-Hasan Ali b. Hamza b. Abdullah Kisâi. *Kısasü'l-enbiyâ*. nşr. Isaac Eisenberg. Leiden: E. J. Brill, 1922.
- el-'Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Bedru'd-dîn. *Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*. thk. Ebu'l-Münzir Hâlid b. İbrâhîm el-Mısrî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbakî. *Yünus Emre Divanı -Metinler, Sözlük, Açıklama-*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943.
- Gölpınarlı. *Yünus Emre Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân*. İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, 1965.
- İbn İshak, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebi. *Kitâbu Kasasü'l-enbiyâ*. Kahire: el-Matbaa-tü'l-Behiyye, 1301.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdürezzak Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422/2001.
- Karakoç, Sezai. *Yünus Emre*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 6. Baskı, 1965.
- Müstakimzâde, Süleyman Sâdeddin Efendi. *Makâletü'l-mukayye fi hakkı kilâb*. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 625.
- Ögel, Bahaddin. *Türk Mitolojisi Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar*. Ankara: TTK Yayınları, 2010.
- Şen, Mesut. "Haza Kitabı Baytarnâme Tenkidli Metin". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- Tatçı, Mustafa. "Yünus Emre". *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01.09.2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Yunus-emre>
- Tatçı, Mustafa. *Yünus Emre Dîvânı*. İstanbul: H Yayınları, 5 Baskı, 2020.
- Uysal, İdris Nebî. *Yünus Emre Divanı Karaman Nüshası*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2014.
- Yılmaz, Emine, Nurettin Demir ve Murat Küçük. *Kısas-ı Enbiya Metin, Sözlük, Dizin, Notlar*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Yünus Emre Divanı*, haz. Burhan Toprak. Yy: ts.

